

Pospíšil, Ivo

Malá reflexe k vývoji české literárněvědné rusistiky : (u příležitosti výboru z textů Jiřího Honzíka)

Новая русистика. 2019, vol. 12, iss. 1, pp. 47-65

ISSN 1803-4950 (print); ISSN 2336-4564 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/NR2019-1-4>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141200>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Malá reflexe k vývoji české literárněvědné rusistiky

(U příležitosti výboru z textů Jiřího Honzíka)

Ivo Pospíšil

(Brno, Česká republika)

[маргиналии]

Již na sklonku roku 1990 jsem si nebyl jist, že je to dobrý krok, když byl zastaven – zcela dobrovolně na základě volné úvahy tehdy vládnoucích českých rusistů – časopis Československá rusistika. Zásluhou jednoho z tehdejší mladší generace jsem se po dlouholetých potížích s redakcí tohoto časopisu v 70.–80. letech 20. století náhle – i když jen na jeden rok – ocitl v jeho redakční radě. Ty někdejší potíže byly různého druhu a měly také různé příčiny: nejběžnější byla tzv. metodologie, jak se tehdy eufemisticky říkalo „příručkovému“ marxismu, v podstatě však vládnoucí praktické ideologii a politice, tedy tomu, proti čemu kdysi v SSSR vystoupila proslulá porada v Gorkém (Совещание в Горьком 1961, nyní opět Nižnij Novgorod). To se se mnou táhlo od let 1979–1980, kdy jsem po všech překážkách dopsal a odevzdal svou kandidátskou práci, jak se tehdy nazývala práce k získání vědecké hodnosti CSc. (nyní PhD) o ruské románové kronice. Nebudu zacházet do podrobností, to popíšu v jiných a jinak strukturovaných textech, jde mi nyní o modelové situace. Příslušná celostátní komise, již vládli pražští rusisté, označili práci za kryptostrukturalistickou, importující k nám strukturalismus pod pláštíkem tzv. Lotmanovy školy – byla to přitom pravda jen zčásti. Abych jen krátce ilustroval absurdnost situace: posudky byly v podstatě negativní, ale končily smířlivě, leč jejich tón byl prosycen ideologií a v Brně panoval názor, že obhajoba nebude úspěšná. Proto jsem se důkladně připravil dokonce tak, že jsem některé terminologické otázky konzultoval na lékařské fakultě – a rad tam získaných jsem skutečně využil, ale také včetně základů aritmetiky, kdy jsem v předkládané práci spočítal procentuální výskyt slova „socialistický“, neboť oponentka mi vytkla, že se mu záměrně vyhýbám (práce se týkala z devadesáti procent literatury 19. století a děl mimo tento okruh). Vytýkáno mi bylo také časté používání tzv. cizích slov, kdy jsem musel vyložit problematiku odborné terminologie: zejména dnes se tomu lze jen pousmát, když jde nyní někde o zapovězení češtiny jako jazyka

habilitačních prací. Při obhajobě z toho vyšla sžíravá ironie, již se děsila i přítomná disidentka/odpůrkyně tehdejšího režimu, jež průběh obhajoby zapisovala. Nakonec to dopadlo dobře – nebudu nyní zveřejňovat, kdo zaujímal jaké názory, i když to vím – v podstatě stejně jako pražští ideologové se zachovali i někteří místní členové komise – s výjimkou odvážné, razantní proděkanky; budiž jí za to i po tolika letech vzdána čest. Nihil novi sub sole, neboť tyto věci se neustále opakují; jde však v tomto případě o reflexi tehdejšího širšího kontextu, v němž se česká rusistika tehdy nacházela.

České a potažmo československé rusistice velmi škodila její politizace, již se však nemohla zcela vyhnout. Vše začalo vlastně již hluboko v 19. století a možná ještě dříve, snad již v proslulých dopisech Josefa Dobrovského o Rusku za Kateřiny II. jako velmoci, jež by se měla zmocnit Indie (někteří tvrdí, že to největší slavista psal v záchvatu své choroby – dnes v podstatě zcela obvyklé maniodepresivní psychózy). Je zřejmé, že národní obrození s jeho hraním ruskou kartou bylo k tomu nuceno nepřízní vídeňského dvora a hlavně německých spoluobčanů. V průběhu 19. století se sice objevila racionální pojetí tradičně spojovaná s Karlem Havlíčkem a jeho biografem Tomášem Masarykem. Ale i tu musíme být obezřetní, protože jde vždy o přesné okolnosti (např. fakt, že Havlíček se v Rusku stýkal spíše se slavjanofilskou moskevskou komunitou, že Masaryk naopak silně oceňoval tzv. revoluční demokraty a díval se na carský režim a carské Rusko poněkud jejich očima atd.). Politizace však pokračovala a měla různé peripetie: Velká válka [POSPÍŠIL 2014a], role československých legií v Rusku a legionářů po návratu do právě vzniknuvší republiky, dvojramenný proud ruské protibolševické emigrace a fascinace ranou sovětskou realitou, realistický konzervatismus kontra moderna a avantgarda, také však politická situace v české literatuře s jejím příklonem k radikální levici, ale současně s relativně silným katolickým proudem a hlavně vzájemnými osobními vztahy mezi jejich nositeli.

Těsně před pádem Rakouska-Uherska, ještě před vyhlášení samostatnosti Československé republiky vychází 8. října 1918 v časopise Červen článek o situaci v Rusku [CIVIS BOHEMICUS 1918]. Anonym skrývající se pod pseudonymem „český občan“ (civis bohemicus) v něm analyzuje tragiku Ruska v občanské válce vyvolané bolševickou Říjnovou revolucí v roce 1917.¹ Situaci vidí jako doklad ruské choroby, jako vyústění toho, že Rusko je nemocné, vždy nemocné bylo a reflektovalo se to právě v ruské literatuře obecně a v ruském románu zvláště. Že tedy zjevně naplatí, že světlo přichází z Východu (ex oriente lux), že naopak východní, tj. ruská situace je pro Čechy zhoubná, že obdiv k ruskému románu byl vlastně obdivem k ruské nemoci, která škodí

1 Pseudonym S. K. Neumanna (1875–1945).

a která má za následek bratrovražedný boj.² Doslova píše: „Již před mnoha lety míval jsem tuhé spory se ctiteli ruského románu, když jsem tvrdil, že to není četba pro jinochy, ženy a lidi nezralé a že ani velké umění ruských spisovatelů nestačí často zabrániti, aby četba těchto románů nebyla mi trýzní, sestupem do hlubin poblouznění, proti němuž brání se ze všech sil mé západní nervy, má západní mysl. Mladicky nadsazuje nazýval jsem již tehda Bratry Karamazovy ‚apotheosou hysterie‘ a Rozbouřené moře ‚krvákem‘.“ [POSPÍŠIL 2008b, 203]. Jedná se ovšem o nejslavnější, poslední román F. M. Dostojevského a tzv. antinihilistický román Alexeje Feofilaktoviče Pisemského (1821–1881), v originále *Взбаламученное море* (1863, česky vyšlo 1894); další tzv. antinihilistický román Pisemského *Ve víru* (*В водоворотe*, 1871) vychází česky až roku 1919 právě dosti aktuálně, jako by dokládal průběžné ruské tragické události. Srovnání obou děl je ovšem poněkud nemístné: i když Dostojevskij se v *Běsech* (1872) také nevyhnul antinihilistickému tématu. Tento typ románu (pěstovali jej, jak známo, také I. Gončarov, N. Leskov aj.) byl zaměřen proti tzv. románu o nových lidech, jehož iniciátorem byl N. G. Černyševskij románem *Co dělat?* (*Что делать?*, 1862), později také Vasilij Alexejevič Slepcev (1836–1878), zakladatel známé sankt-petěrburgské komuny (1863).

Autor článku o Rusku a světle z východu v podstatě správně postihl český postoj k Rusku obecně a v detailech zvláště: je to horatiovské *odi et amo*, německá *Haßliebe*, tedy přitahování i odpuzování současně. To se projevuje zejména po odlivu idealistické obrozenecké vlny představované například Václavem Hankou, ale i jinými. Počátkem je nepochybně již zmíněný Karel Havlíček Borovský.³

Specifikum rusko-českých vztahů se jako v kapce vody zrcadlí například u dvou osobností, které do této sféry na přelomu 19. a 20. století výrazně zasáhly – Aloise Augustina Vrzala a T. G. Masaryka. Na jedné straně je to přitahování Ruskem a ruskou literaturou, na druhé bytostná potřeba odstupů a nadhledu: jako by se čeští recipienti ruské literatury vždy zastavili až na okraji propasti a nechtěli vstoupit do chaotického labyrintu ruské mystiky – ať se to týká později i Karla Čapka, nebo Václava Černého. Kritičtí čeští recipienti ruské literatury si proto vytvářeli různé clony a nástroje, které by jim tuto distanci pomáhaly udržovat: Masaryk racionalismus, utilitarismus spojený s náboženstvím, zvláště rodinně posilovaným protestantismem, rajhradský mnich a ostrovačický farář Vrzal křesťanskou etiku a katolicismus, Karel Čapek americký pragmatismus a Václav Černý prozápadní orientaci, strach z panslavismu a přesvědčení, že českému světu je ruská mentalita bytostně cizí.

2 Viz naši knižní studii *Ruský román znovu navštívený* [POSPÍŠIL 2005b]; *Pátrání po nové identitě. Rusistické a vztahové reflexe* [POSPÍŠIL 2008b].

3 Viz Jiří Polívka, *revoluční Rusko a ti druzí: spor kolem ex oriente lux* (*In margine jednoho Polívkova článku*) [POSPÍŠIL 2008a].

Sovětský vývoj po Leninově smrti, vnitrostranické válce a Stalinově diktatuře některé iluze tvrdě vyvrátil. Ačkoli v revolučním Rusku a v Rusku občanské války sehrály důležitou úlohu československé legie, doma byly vlivné jen v českém prostředí, nikoli na Slovensku: ovlivňovaly recepci Ruska i nového Ruska – byly tak trochu „státem ve státě“, nemluvě o spekulacích s ruským zlatým pokladem. Vytvořila se zvláštní vrstva legionářské literatury. Rusko bylo najednou – i zásluhou Masarykovy Ruské podpůrné akce – blízko a přítomnost ruské literární a vzdělanecké emigrace to jen posilovala. Na Slovensku nepanovalo takové nadšení ani pro emigraci, ani pro sověty, což jistě neznamená, že se tu nevytvářely silné vztahy a emoce: ty se projeví výrazněji až za první Slovenské republiky přijetím některých intelektuálů, často křesťansky orientovaných (mj. Dmytro Čyževskij, Nikolaj Losskij aj.) Také ukončení podpory ruské emigrace za světové hospodářské krize a v důsledku mocensky vynucené orientace na SSSR včetně nezbytných iluzí o jeho vnitřní i zahraniční politice bylo přesnou kopií pohybů na mezinárodní politické scéně. To se na Slovensku přesně takto neprojeví, snad také proto, že mocenské centrum státu bylo v Praze. Moskva si už v roce 1937 zakázala ruské emigranty v prezídiu bombastických pražských oslav smrti A. S. Puškina, jež se staly politickou demonstrací jako výzvou nacistickému Německu.

České kulturní prostředí v první polovině 20. století doslova „kopírovalo“ ruské či sovětské pohyby až do detailu. Ostatně roztržka v Surrealistické skupině v ČSR byla vlastně českou realizací politických sporů ve vedení sovětských komunistů: jedni ukazovali na Stalinovy zločiny, druzí na to, že stalinská ústava je nejdemokratičtější na světě (ve 30. letech nastaly v SSSR – zejména v centrech politické moci – velké změny: orientace na konzum, zábavu proti dřívějšímu revolučnímu asketismu, lidé se chtěli bavit – viz naši situaci od druhé poloviny 50. let minulého století, móda amerických filmů – o tom si lze přečíst v románu ze života bolševické verchušky *Děti Arbatu* Anatolije Rybakova, za Gorbačovovy perestrojky přeceňované dílo idealizující bolševické elity, které se ke konci 30. let 20. století staly v zápase o moc obětí Stalinových represí). Lze je spatřovat zejména u Karla Teiga, kritika stalinismu, a Vítězslava Nezvala, obdivovatele Stalinova SSSR, i když je vše ještě o mnoho složitější.⁴ Rozpor mezi československým přijetím ruské emigrace a nadšením pro

4 Jsou ostatně známy Nezvalovy zcela neortodoxní názory pronesené např. v kruhu katolických spisovatelů, jeho učitelů a přátel, např. Jakuba Demla, jehož hájil u soudu ve Velkém Meziříčí, když mu hrozil tzv. malý dekret za kolaboraci. Jinou Nezvalovu politickou tvář ukázal i nedávno vydaný svazek *Bojím se jít domů, že uvidím kožené kabáty na schodech. Zápisky Vítězslava Nezvala a jiné dokumenty k smrti Konstantina Biebla* [NEZVAL 2011]: týká se sice smrti K. Biebla, Nezvalova kamaráda, ale týká se vlastně ještě více samotného Nezvala, s jehož zápisníky se tu pracuje, ale nejen s nimi. Vůbec s celým postojem tohoto básníka k různým věcem, zejména ve spojitosti se stalinismem a atmosférou strachu počátku 50. let 20. století. Je to otřesný dokument nadčasové platnosti, který se čte jedním dechem a z něhož mrazí. Z duše mi mluví Petr Spielmann, jež vysvětluje rozpaky

sovětskou literaturu názorně analyzoval jeden z pražských emigrantů, potomek kyjevských Němců Alfred Bem.⁵

Po krátké deziluzi z paktu Molotov-Ribbentrop a sovětsko-finské válce, v níž české, tehdy již protektorátní veřejné mínění bylo jasně na straně malého Finska, složité peripetie anexí po pádu Polska (tzv. západní Ukrajiny, Běloruska, později Pobaltí a Moldávie), následuje opět kopírování všeho sovětského až po nový střet na pražské výstavě sovětského výtvarného umění. Kopírování všeho sovětského se v letech 1945–1948 dělo v celém státě, ale v českém prostoru bylo dominantnější – až po kritiku buržoazního nacionalismu, kosmopolitismu, genetiky, indoevropské srovnávací jazykovědy a posléze zase obdivu k lingvistickému géniu Stalinovu: z četby těchto materiálů i dnes doslova mrazí. Posledním znamením aspoň relativní nezávislosti byla právě otevřená diskuse o výstavě sovětského výtvarného umění v Praze roku 1947.⁶

Je tragickým omylem části české komunity dosud, když si myslí, že ruská politika směřovala k panslavismu ve smyslu spojení Slovanů: spíše to byla opět „karta“, již oficiální Rusko a později od 30. let minulého století i SSSR používalo jako taktický tah: to se dělo stále, naposledy za druhé světové války, kdy se mluvilo o Stalinově slovanské politice: o slovanské otázce psal ostatně i Edvard Beneš v *Úvahách o slovanství* [BENEŠ 1945; BENEŠ 1947; BENEŠ 1948], stejně jako před ním T. G. Masaryk v *Slovanských studiích* z přelomu 80. a 90. let 19. století [MASARYK 2007]. Tuto iluzi vyvracela ruská a sovětská politika při různých příležitostech: v době procesu s kyjevským Cyrilometodějským bratrstvem, rozporným a spíše kritickým vztahem k slavjanofilství a panslavismu.⁷ Doba po roce 1945 a zejména 1948 byla už dostatečně zmapována, snad symbolickým výrazem bylo zrušení Slovanského ústavu v roce 1963, tedy dvacet let po jeho faktickém zrušení za Protektorátu Čechy a Morava. Vztah dnešní české oficiální politiky k fenoménu slovanství by mohl být předmětem samostatného studia. Psali jsme o tom ostatně v monografické knižní publikaci a řadě statí.⁸

z Nezvala, jemuž často nerozuměli, ale jehož postoje, často i odpudivé a neuchopitelné, lze dobově i existenciálně vysvětlit: Nezval, jistě člověk, chybný jako všichni, se totiž snažil vždy pomáhat druhým. Jde o typologické jevy, které nejsou dobově omezeny a ukotveny, ale vznášejí se nad námi všemi v každé době. Pochopit, procítit, nesoudit nepředloženo. Ostatně obraz kožených kabátů na schodech varuje i dnes.

- 5 Viz *Tři listy o sovětské literatuře Alfreda Ljudvigoviče Bema: ruský fenomén a střední Evropa* [POSPÍŠIL 2018].
- 6 Zde čerpáme ze studie: *Střetnutí textů a kontextů (na pozadí ohlasů výstavy sovětského malířství v Praze roku 1947)* [POSPÍŠIL 2013].
- 7 Viz *Франк Вольман и его полемики о панславизме* [POSPÍŠIL 2016a]; *Советские журнальные дискуссии конца 60-х и начала 70-х гг. XX века как признак времени* [POSPÍŠIL 2016b].
- 8 *Методология и теория литературоведческой славистики и Центральная Европа* [POSPÍŠIL 2015b]; *Россия и Центральная Европа с особым учетом чешско-русских литературных связей* [POSPÍŠIL 2010c]; *Феномен Центральной Европы и русский культурный элемент в чешской среде (Несколько заметок по поводу метаморфоз чешской рецепции)* [POSPÍŠIL 2010b].

Mimořádné a výjimečné postavení rusistiky včetně její literárněvědné větve bylo počátkem konce jednotného pohledu na slovanský jazykový a literární areál: udržoval se jen v praktické badatelské činnosti, ale nebyl nijak sankcionován institucionálně. Začalo to vlastně již nástupem sovětského občana Romana Jakobsona (1893–1982) jako profesora na Masarykovu univerzitu na nově vytvořenou stoliici „ruská filologie“, tedy mimo dosavadní oborový rámec Slovanského semináře: bylo to zdůvodněno Podkarpatskou Rusí a vztahy k novému Rusku. Např. na Masarykově univerzitě místo Slovanského semináře vznikly v 50. letech 20. století podle sovětského vzoru jednotlivé katedry: tento systém se v podstatě – s výjimkou drobných nomenklaturních změn – zachoval i po roce 1989. Byl zrušen profesorský systém a profesorský sbor jako třetí sloup v řízení akademické obce, a uvolnila se tak cesta zásadním proměnám. Nová generace rusistů po poměrně dlouhém období začala velmi povlovně – až po sovětských posunech spjatých s 20. sjezdem KSSS – měnit své pohledy na ruskou literaturu klasickou i sovětského období; mimo zůstávala krásná literatura emigrace. Pozorovatelné jsou návraty k avantgardě (říkalo se tomu „návrat k Leninovi“), k literárním skupinám 20. let 20. století, méně k moderně; publikovaly se práce rehabilitovaných bolševických spisovatelů, zakázaná díla však až později (viz dále), v podstatě až za Gorbačovovy gласnosti a perestrojky na konci 80. let. Česká rusistika v tom měla silné domácí, ale i překladové tradice, když si uvědomíme, že v Praze vyšly Sebrané spisy D. S. Merežkovského a dalších modernistů a emigrantů. Tento pohled zřetelně inspiroval rozvíjející západoevropskou a americkou rusistiku 60. let 20. století. Odtud také pozice, kterou čeští rusisté a slavisté na Západě získávali (Slavomír Wollman a jeho pobyt v Kalifornii, Zdeněk Mathauser, Miroslav Drozda, ale i jiní – viz dále); s tím také souvisela činnost brněnského estetika, po otci Rusa Olega Suse (1924–1982), jehož doménou byla nejen avantgarda, ale také geneze českého strukturalismu a jeho ruské „linky“ [SUS 1963; SUS 1964; SUS 1965; SUS 1966; SUS 1992; SUS, JEŘÁBEK, SOLDÁN 1992; SUS, BEDNÁŘOVÁ 1996; SUS, SOLDÁN 2017; PEČMAN, OSOLSOBĚ 1994].

Od 50. let studovali tehdy mladí čeští a slovenští rusisté v SSSR a získávali nejen materiály přímo na místě, i když s potížemi, ale přijímali také sovětskou metodologii a sovětské literárněvědné tradice, později ovšem i formalismus a jiné směry a také terminologii, jež se v českém prostředí často definitivně prosadila. To nebylo vždy na škodu, ale alespoň na počátku chyběla kritika a konfrontace s domácími tradicemi. Rozdíl byl také v tom, zda studium probíhalo před rokem 1956 nebo po něm, kdy cenzura zvolna povolovala, odhalení tzv. kultu Stalinovy osobnosti oživilo i proudící literaturu a zrodilo nové generace spisovatelů s návraty do sovětské i ruské minulosti., k moderně a avantgardě, k uměleckým skupinám 20. let 20. století a k stranickému usnesení z 18. června 1925 *O politice strany v oblasti krásné literatury (O полумике партии в области художественной литературы)*, kde se sice diktovala ideologie,

ale umožňoval se rozvoj různých směrů a estetických doktrín, což se projevilo v určité omezené míře umělecké plurality. To samozřejmě znamenalo i nový impuls československé rusistice, jak ho k nám přenášeli Zdeněk Mathauser (1920–2007), Světlá Mathauserová (1924–2006), František Kautman (1927–2016), Miroslav Drozda (1924–1990), Jaroslav Burian (1922–1980), Miroslav Mikulášek (nar. 1930), Milan Hrala (1931–2015), Ladislav Zdražil (1932–2012), Vladimír Kostřica (1933–1998), Miloslav Jehlička (1921–2001), Miluše Očadlíková/Zadrazilová (1937–2012), Miroslav Zahradka (nar. 1931), František Bráblík (nar. 1931), Vlasta Vlašínová (1925–1977), Danuše Kšicová (1932–2017), Vladimír Svatoň (1931–2018), Jiří F. Franěk (1922–2007), Jiří Honzík (1924–2018) a další. Jejich dílo by se mělo stát předmětem široké srovnávací analýzy i syntézy, a to sine ira et studio, neboť i ti, kteří jsou dnes z různých důvodů hodnoceni spíše záporně, vytvořili někdy nepominutelné hodnoty – to však už přesahuje rámec této reflexe.⁹ Rusistika se tehdy začíná diferencovat i metodologicky, tematicky a areálově. Recepce ruského kulturního prostoru byla ovšem jiná v českém a slovenském prostředí, dokonce v českém a moravském, jak jsme doložili jinde.¹⁰

Lze říci, že později se česká rusistika k autentičtějšímu obrazu ruského fenoménu doslova „prozigzagovala“, ale nejen po slavném Chruščovově tajném projevu na 20. sjezdu KSSS, ale už dříve. Jako příklad tu uvádíme rané věci Zdeňka Mathausera [MATHAUSER 1954; MATHAUSER 1956; MATHAUSER 1964; MATHAUSER 1967; MATHAUSER 1969; MATHAUSER, MORKOVIN 1969; MATHAUSER 1980; MATHAUSER 1982; MATHAUSER 1989; ZELENKA 2000; POSPÍŠIL, ZOUHAR 2008],

9 *Nové práce Zdeňka Mathausera* [POSPÍŠIL 1995b]; *Системность, преемственность и интертекстуальный характер литературы* [POSPÍŠIL 1996]; *Замечания к чешской литературоведческой русистике 1994–1999 годов* [MATHAUSER, POSPÍŠIL 1999]; *Rusko patří do Evropy* [POSPÍŠIL 2001c]; *Literatura a filozofie* [POSPÍŠIL, ZOUHAR 2008]; *Zdroje vidění Zdeňka Mathausera* [POSPÍŠIL 2008f]; *Одна среднеевропейская судьба (Франтишек Кавтман как литературовед и беллетрист)* [POSPÍŠIL 2004a]; *Dílo Františka Kautmana jako metodologické přetvoření* [POSPÍŠIL 2011b]; *Plynutí a ukotvení v díle Františka Kautmana* [POSPÍŠIL 2015c]; *Stratég literatury aneb Quo vadis, rusistiko? (Na okraj životního jubilea prof. M. Drozdy)* [POSPÍŠIL 1994]; *Становление и развитие жанра романа в творчестве Максима Горького* [BURLAN, URTMINCEVA, POSPÍŠIL 2017]; *Ярослав Буриан (15 сентября 1922 Česká Třebová – 7 июля Париж 1980) – чешский русист на грани эпох: неизбежность третьего пути* [Pospíšil 2017b]; *Miroslav Mikulášek sedmdesátiletý* [POSPÍŠIL 2000]; *Úspěšný pokus o směrovou a personalistickou historii moderní ruské literatury* [POSPÍŠIL 2008e]; *Východoevropské studie II. Východoevropská moderna a její evropský kontext II.* [POSPÍŠIL 2004b]; *Úspěšný pokus o směrovou a personalistickou historii moderní ruské literatury. Nad Ruskou moderní literaturou Milana Hraly* [POSPÍŠIL 2008e]; *Ruskou literaturou křížem křížem aneb Křížová cesta ruskou literaturou* [POSPÍŠIL 2008d]; *Nežité osmdesátiny Vlasty Vlašínové* [POSPÍŠIL 2005a]; *Danuše Kšicová jako rusistka* [POSPÍŠIL 2017a]; *Fenomén románu* [POSPÍŠIL 1993]; *Vladimír Svatoň: Z druhého břehu (Studie a eseje o ruské literatuře)* [POSPÍŠIL 2003]; *Kostlivci ve skříni. Diskuse u „kulatého stolu“ o stavu současné rusistiky* [Kostlivci... 2004]. O J. F. Fraňkovi a J. Honzíkovi viz dále.

10 O tom zase viz naši studii *Existuje moravská literárněvědná rusistika a ukrajinistika?* [POSPÍŠIL 2001a]. Podobně *Double Réfraction. La mort de Tolstoj en Bohème et en Moravie* [POSPÍŠIL 2010a].

nemluvě o jeho pracích z 60. let 20. století, které byly označeny za „revizionistické“. Opravdu šlo o revizi dosavadních pohledů, mnohém o návrat k původní samostatné československé cestě k ruskému fenoménu. V tom Z. Mathauser (1920–2007) ostatně pokračoval i v 80. letech v rámci tzv. Šaboukova týmu¹¹ i po roce 1989, i když už v teoretičtější poloze s obohacenými návraty k fenomenologii, z níž původně vyšel.¹²

Klíčovým rusistou-literárním vědcem byl tehdy Miroslav Drozda a jeho kolega Milan Hrala. Když pomíneme Drozdovy devótní práce z 50. a počátku 60. let 20. století, zůstává tu jeho triptych o třech zajímavých sovětských autorech a lví podíl na knize o rané sovětské literární kritice, kromě jeho studií teoretičtěji založených [DROZDA 1966; DROZDA 1990; DROZDA, HRALA 1968]. Milan Hrala, který čistky počátku 70. let „přežil“ politicky i odborně na translatoologii a zaujal zejména uváděním sovětské satiry, dříve podílem na uvedené knize o sovětské literární kritice a naposled fundamentální knihou *Ruská moderní literatura 1890–2000* [HRALA 2007].¹³ To však nic nemění na oné „zigzagovosti“, již se vyznačovalo zejména pražské rusistické centrum – doklady jsou běžně dostupné, o nejsoučasnější produkci se nezmiňují.¹⁴

Po porážce tzv. Pražského jara začíná účtování,¹⁵ které se týkalo řady rusistů (M. Drozda, Miluše Očadlíková-Zadrazilová, Ladislav Zadrazil, František Bráblík, Antonín Václavík), také různá omezování a potlačování: míra trestu byla velmi individuální. Po roce 1989 se jen část mohla vrátit k oboru, jiní se zabývali něčím poněkud jiným, většinou jen krátce.

Česká a slovenská zkušenost s ruským fenoménem v jeho různých podobách, stav a vývoj české a slovenské rusistiky ukazují na dva základní faktory, které podstatně mění výchozí české schéma zdánlivé mentality obou národů. I když se Češi brání a tvrdí, že mají od Ruska odstup, jsou ve vztahu k němu mnohem emotivnější, zaujatější v kladném i záporném slova smyslu a snáze podléhají iracionálním impulzům, ať už

11 *Заметки по поводу некоторых чешских теорий символа, в особенности в литературоведении* [POSPÍŠIL 2014b].

12 *Viz Hlábka a vzopätie. Z. Mathauser: Metodologické meditace aneb Tajemství symbolu* [POSPÍŠIL 1990]; *Nové práce Zdeňka Mathausera* [POSPÍŠIL 1995b]; viz také náš rozhovor u příležitosti Mathauserových pětasedmdesátin *Hledejme kritéria duchovního bytí* [POSPÍŠIL 1995a]; *Cesta k „zázrazu neubývání“: Rozhovor s Věrou Linhartovou* [LINHARTOVÁ 2000]; *Když se na mne dívá obraz. Rozhovor s Jiří Cieslarem (duben 2000)* [MATHAUSER 2005, 297–298].

13 *Úspěšný pokus o směrovou a personalistickou historii moderní ruské literatury. Nad Ruskou moderní literaturou Milana Hraly* [POSPÍŠIL 2008e].

14 V přítomném textu využíváme naší studie *Rusistika kolem nás a v nás* [POSPÍŠIL 2015d].

15 K tomu malé vysvětlení: v kdysi hrozivé brožůře *Cesty a rozcestí československé rusistiky* (orig. *Эволюция чехословацкой русистики*, autoři V. A. Kovaljov, K. I. Rovda, [KOVALJOV, ROVDA 1972]) najdeme dvě studie, jež byly předtím rusky publikovány v čas. Ruskaja literatura v letech 1970–1971. V českém prostředí byly tyto ideologicky předpojaté texty využity ke „kádrování“ těch, kteří tam byli jmenováni v negativním smyslu a hlavně k personálním šarádám a vyřizování osobních účtů – ostatně jako u nás ve všech přelomových dobách. Nejvíce napadanými byli Z. Mathauser a M. Drozda.

ve smyslu negace nebo afirmace. Takto se to promítlo i do různé reakce i po 40 letech na ozbrojenou akci pěti států Varšavské smlouvy proti Pražskému jaru v roce 1968.¹⁶

V české rustice je patrná vysoká míra senzitivity vůči ruskému fenoménu: to ukazuje na to, že ruský fenomén nachází v českém recepčním prostředí stránky přitažlivé i odpudivé, že tu probouzí jakési pozapomenuté vnitřní rozpory a konflikty, možná i skryté vývojové impulsy a alternativy, dalším vývojem potlačené. Jako by Rusko českou rusistiku vzrušovalo a permanentně rozčilovalo, chybí tu jakýsi epický klid, jenž je běžný v jiných podobných oborech – nebo si z něho vybírají jen věci badateli nejbližší, jakoby evropské nebo „západní“, prostě konjunkturálně ideologicky přijatelné; slovenská recepcie je naopak smyslově konkrétní, klidnější, věcnější, extenzivní. To se projevuje i ve studiu vztahovém: na Slovensku se nikdy nepřerušila tradice zkoumání „vlivů“ ruské literatury, případně naopak. V českém prostředí se naopak jejich „vliv“ buď přeceňoval, nebo negoval. A Červeňák ukazuje na slovenské autory, kteří pracují s ruskými texty (L. Ťažký); v české literatuře se ruské působení objevuje výrazněji jen v prozaickém díle Františka Kautmana (1927–2016), např. v jeho inkluzi Dostojevského, v letmých rusismech, v celkovém přístupu k literatuře v rámci literární kritiky, historie a teorie.

Od afirmace a patetického zbožnění se stopami falše a předstírání až k negaci a averzi: taková je cesta českého chápání ruského fenoménu. Silná kritika všeho ruského je nejvíce přítomna ve výrociích lidí, kteří se jí tak trochu živí (překladatelé, kritici) a nemá ve sféře jiné filologie v českém prostředí obdoby (nelze si např. představit, že by temné skvrny např. v britské nebo americké, neřku-li německé historii, třeba ve vztahu k českým dějinám v minulosti i současnosti vedly překladatele z angličtiny nebo němčiny nebo anglisty, amerikanisty nebo germanisty – při vši kritičnosti – k takovým krajním postojům – to musí mít opravdu hluboké příčiny a ty je třeba sine ira et studio zkoumat, neboť nejsou důsledkem roku 1968, jak se někdy nepravdivě tvrdí, ale jsou projevy vnitřních konfliktů českého geopolitického prostoru). Češi Rusko často viděli tak, jak jim to sami Rusové sugerovali, tedy dualitně: Rusko carské a Rusko revoluční nebo přímo sovětské, stalinské a poststalinské, neostalinské (tzv. brežněvovské) a perestrojkové (tzv. gorbáčovovské), prostě tak trochu jejich a trochu naše. Často se ruský fenomén – dříve, ale zejména za tzv. normalizace – realizoval vyšší kontextualizací, třeba v rámci SSSR, např. překládáním a celkovou recepcí jiných národních literatur. Tak se do českého prostředí poměrně často dostává literatura estonská, lotyšská, litevská, arménská, gruzínská, ale i ukrajinská, běloruská, moldavská, kyrgyzská, kazašská, čukčská aj. To byl jistě pozitivní proces, jenž je dosud v českém prostředí takto vnímán. Zde sehráli svou nezastupitelnou úlohu zejména překladatelé a nakladatelští redaktoři, jako byli Vladimír Macura, Naděžda

16 Viz *Rusko, Slované a žhavé body dějin* [POSPÍŠIL 2012].

Slabihoudová (estonština), Kamil Chrobák (ruština, vynikající, leč předčasně zesnulý redaktor Odeonu), Ludmila Motalová, Ladislav Křehla (arménština), V. A. Černý (gruzínština), Radegast Parolek (lotyština) aj. Věnoval jsem jim kdysi celý seriál rozhovorů v regionálním tisku.¹⁷

Období tzv. normalizace přineslo razantní přerušení pozitivního samostatnějšího vývoje československé rusistiky, což bylo dáno vynuceným odchodem klíčových pražských rusistů z oboru. V Olomouci zůstali Miroslav Zahrádka a Vladimír Kostřica, z mladších Zdeněk Pechal (nar. 1957), v Praze nastoupila druhá a třetí garnitura, v Brně zůstala vlastně celá dosavadní sestava s tím, že některým byl zastaven profesní postup a byli omezeni (ovšem ne všichni) v zahraničních cestách. To se pak projevilo v různé míře návaznosti na minulost a to se projevilo silněji až od 80. let 20. století. To s sebou také neslo proces postupného zlepšování úrovně odborných rusistických časopisů – hlavně Československé rusistiky, méně Ruského jazyka a nejméně Ruštiny v teorii a praxi, přičemž rusistické příspěvky se tiskly i ve Slavii a tzv. fakultních sbornících. Je pravda, že rusistika byla zastoupena abundantně, ale tehdy to odpovídalo i jejímu vynucenému postavení ve společnosti. Roku 1990 byla, jak uvedeno výše, Československá rusistika zastavena, když již předtím se to týkalo všech dalších rusistických časopisů. Rusistika se tak mohla realizovat na stránkách komplexních časopisů metodických (Cizí jazyky ve škole, později českobudějovický *Lingua viva*), literární věda v nově založeném Světě literatury (název podle známé učebnice Felixe Vodičky); i když to bylo zdůvodňováno pochopitelnou integrací oboru do širších světových souvislostí, šlo o zjevně regresivní tah, který se nevyplatil. Především ruský prostor představuje i v rámci slovanského celku něco specifického, co si vyžaduje i zvláštní pozornost. Z toho důvodu jsem založil časopis *Novaja rusistika* jako periodikum filologické a areálové rusistiky vydávaný Českou asociací slavistů.

70.–80. léta 20. století byla také dobou nástupu nové generace rusistů, ale byla to skupina kvalitativně nevyrovnaná a po roce 1989 určitá její část obor opustila také v důsledku dramatického poklesu společenské prestiže rusistiky: byla chyba, že se do čela československých rusistů tehdy nepostavila silná a razantní osobnost, která by vedla celý transformační proces důsledně a přitom citlivě tak, aby s vaničkou nevyhlila i dítě, což se bohužel částečně stalo; tedy odstranila to, co českou a československou rusistiku oslabovalo, tedy hlavně ideologické zákroky, a naopak uchovala kvalitní prvky z minulosti, zejména z 60. a 80. let. V době glasnosti a perestrojky se šance

17 *Očima překladatele: Vladimír Macura* [POSPÍŠIL 1985h]; *Očima překladatele: Jaroslav Kabíček* [POSPÍŠIL 1985c]; *Očima překladatele: Jaroslav Šanda* [POSPÍŠIL 1985d]; *Očima překladatele: Václav A. Černý* [POSPÍŠIL 1985g]; *Očima překladatele: Jarmila Mikulášková* [POSPÍŠIL 1985b]; *Očima překladatele: Vladimír Michna* [POSPÍŠIL 1985ch]; *Očima překladatele: Vladimír Novotný* [POSPÍŠIL 1985i]; *Očima překladatele: Jana Neumannová-Moravcová* [POSPÍŠIL 1985a]; *Očima překladatele: Květuše Nováková* [POSPÍŠIL 1985f]; *Očima překladatele: Kamil Chrobák* [POSPÍŠIL 1985e].

chopili studenti oboru v Praze, založili vlastní spolek a začali vydávat časopis. Tam se objevovala témata dříve zakazovaná – ruská náboženská filozofie, euroasijství, zakázaní autoři, emigrace. Tím došlo k vytvoření generačního hiátu, jenž se v dalším vývoji prohloubil, k novému „hodnocení“ osob a výsledků jejich práce v minulosti, což poté pokračovalo: o detailech napíšu jinde. „Noví rusisté“ měli své akcenty a své nekompromisní postoje, i když – nebo právě proto – jejich pražští učitelé byli často jinde [HRALA 2010]¹⁸: to založilo i novou situaci ruské literatury v českém prostředí, jinou než v slovenském, kdy mezitím odešla generace 60. let, která do jisté míry mohla zaručovat výběrovou kontinuitu. V 80. a 90. letech vznikla řada cenných publikací, ale těmi se zde nebudeme zabývat; většinou jsem o nich psal samostatně na stránkách různých periodik českých i zahraničních. Např. v Brně vznikly dva nové časopisy: na prahu 90. let Opera Slavica, později zmíněná Novaja rusistika, sborník D – řada literárněvědná se transformoval ve dva časopisy, slavistický (Slavica litteraria) a bohemistický (Bohemica litteraria), rusistika se koncipovala areálově a obor se vrátil do širšího slavistického kontextu.

Rozporný vztah k ruskému fenoménu tak, jak se promítá do české rusistiky, nezačal jako reakce na zásah pěti armád Varšavské smlouvy v roce 1968, byl tu latentně přítomen i dříve, v podstatě od 19. století. V souvislosti se změnami v Rusku na konci 20. století a snahou současného ruského vedení obnovit velmocenské postavení země se silně kritický a negativní postoj k Rusku prohloubil.¹⁹

Dva z pražských rusistů, kteří v době normalizace stáli vynuceně stranou akademického bádání a mají v něm specifické postavení, byli Jiří Franěk a Jiří Honzík.

Jiří Franěk se v normalizačním období etabloval hlavně jako překladatel a editor, kompetentní vykladač díla Bohumila Mathesia a kritik. U příležitosti jeho 85. narozenin jsem byl přítomen na jeho pražské oslavě v Národní knihovně – bohužel za dva týdny jubilant zemřel (1922–2007). Svůj proslov jsem v upravené podobě otiskl v časopise Slavica litteraria, stejně tak jsem recenzoval publikace obou rusistů.²⁰

Jiří F. Franěk ve stopách B. Mathesia ukázal – a poté ještě několikrát – originální obraz ruské literatury, obraz zasazený především do politických okolností doby: ukázat vztlak ruské literatury v těchto vypjatých situacích byla ostatně i metoda jeho učitele, ve které pokračoval jak v práci autorské, tak editorské. Zdá se, že v tomto kusém výčtu

18 Viz *Vzpomínkové varování letošního osmdesátníka Milana Hraly* [POSPÍŠIL 2011c]; *Spoza Moravy* [POSPÍŠIL 2015e].

19 Viz např. Martin C. Putna: *Obrazy z kulturních dějin ruské religiozity* [PUTNA 2015]. Viz také naši recenzi *Autoritativní obrazy Ruska jako vzorek českého prostoru a času* [POSPÍŠIL 2015a].

20 *Profesor Jiří F. Franěk jako rusista (k 85. narozeninám významného českého literárního vědce, překladatele a editora)* [POSPÍŠIL 2008c]; *Ruská literatura a my (J. Honzík: Dvě století ruské literatury. Praha 2000)* [POSPÍŠIL 2001b]; *Cesta k nezávislému pochopení ruského a sovětského fenoménu a souvislosti* [POSPÍŠIL 2011a].

chybí nějaká jednotící linie, ale ta tam samozřejmě je: ve schopnosti vyhmátnout aktuální, razantní a provokující, podnětná díla – ve své době a svým způsobem interpretace. A spolu s tím výklad takových podnětných a polemických tradic české rusistiky a literární vědy jako takové – Bohumil Mathesius a T. G. Masaryk, zejména jeho studie z Athenaea. Mathesiovi věnoval pak řadu publikací, v neposlední řadě se spolu s Jiřím Honzíkem podílel na vzpomínkovém sborníku k stému výročí narození Bohumila Mathesia (14. 7. 1888 – 2. 6. 1952) z roku 1988. Klíčem je ovšem souhrnná monografie z roku 1963. Je to komplexní kniha, která vykládá Mathesiovu životní cestu i jeho mnohohranný talent překladatele, divadelníka, netuctového básníka, editora, komentátora a především vykladače moderní ruské sovětské literatury. Je typické, že se v závěru této knihy Franěk dovolává pomoci dalších kolegů a svou práci na Mathesiovi nepokládá za ukončenou. I další Fraňkovy počiny byly stejně významné [MATHESIUS 1975a; MATHESIUS 1975b].

Druhým pražským rusistou podobného ražení byl Jiří Honzík (1924–2018);²¹ za nacistické okupace byl vězněn, pak studoval na Karlově univerzitě literární historii a byl mimo jiné také žákem Bohumila Mathesia, pak působil dlouhou dobu na rusistických katedrách, když nepočítáme úvazek v kulturní redakci Rudého práva v letech 1962–1964. V době normalizace musel z fakulty odejít a živil se jako překladatel a literární historik na volné noze. To bylo tehdy možné jen v Praze, kde byla v podstatě všechna nakladatelství: J. Honzík psal doslovy, editoval, uspořádal, stal se spoluautorem dosud nepřekonané *Ruské klasické literatury* (spolu s R. Parolkem, 1977), i když mu bylo ubližováno a o své místo na slunci musel bojovat za pomoci přátel s mocnými ideology. Pamatuji se na jeho snad poslední vystoupení před odchodem z fakulty, kdy se zúčastnil brněnské konference o Někrasovovi (1971), organizované místními rusisty v čele s Jaroslavem Burianem, spolu s Růženou Grebeníčkovou a Vladimírem Svatoněm. Kromě medailonů, doslovů a knih je tu jedna nevydaná (*Deset portrétů ruských spisovatelů 20. století*, 1969) z důvodů ideologických, druhá nevydaná z důvodů ekonomických (*O ruské poezii*) na počátku 90. let. Honzíkův návrat na fakultu se již neuskutečnil, i když zde byl v roce 1990 jmenován docentem. Podstatné texty vyšly posthumně v samostatném svazku roku 2018. Jiří Honzík byl – stejně jako J. Franěk – součástí pražské (mathesiovské) linie české rusistiky, která byla založena na zkoumání společenských souvislostí literatury; jinde se orientovali spíše na vnitřně literární kategorie, na žánry, směry a komparatistiku; do stejné sféry později spěje i patrně nejvýraznější představitel novodobé pražské rusistiky Miroslav Drozda ve svých naratologických studiích vydaných souborně roku 1990. Svazek *Dvě století ruské literatury* [HONZÍK 2000] obsahuje v podstatě chronologicky uspořádaná pojednání, počínaje Puškinem (Slunce ruské literatury), Lermontovem (Lermontovův Démon),

21 *Ruská literatura a my* [POSPÍŠIL 2001b].

Gogolem (Večery na samotě) a konče Pasternakem (Hudba pod ledem), Achmatovovou (Ruská Sapfó), Cvetajevovou (Emigrantka z Nesmrtelnosti) a Solženicynem (Letopis bolesti a hněvu).

Honzík pojednává o velkých zjevech ruské literatury a jeho pojetí je vždy původní, skoro vždy dokáže vyhmátnout zasutý detail, který umělecké dílo nastaví jinak, z jiného zorného úhlu: takto vidí i Nikolaje Někrasova i Ivana Turgeněva, Fjodora Dostojevského, Lva Tolstého, Ivana Gončarova, Antona Čechova, Andreje Platonova, Vladimira Majakovského, Sergeje Jesenina, Andreje Bělého, Alexandra Bloka, ale také tvůrce čtenářsky u nás známé podstatně méně, třeba Sergeje Aksakova, Vladimira Odojevského, Fjodora Ĺutčeva, Gleba Uspenského, Nikolaje Kljujeva. Jak jsme v recenzi napsali, toto ponoření, tato portrétovnost a invenční esejističnost někdy znamená jistou izolovanost objektu od jeho již známého kontextu, například od návaznosti na již dosažené poznání, na širší srovnávací horizont, na teoretičtější „osmyslení“ látky, i když řada těchto věcí je v textech skryta, je tu vyjádřena implicitně. A snad tu i trochu postrádám silnější konfrontační přítomnost české rusistiky jako takové, totiž toho, že Honzík tvořil v jistých i českých souvislostech.

Poslední, jak výše uvedeno, posthumní svazek [HONZÍK 2018] má podobné rysy: významně ukazuje Honzík zase především jako odborníka na ruskou poezii; tím se stal už v 60.–70. letech známým např. v Německu ještě před tím, než Aage Hansen-Löve (nar. 1947) začal psát své studie o ruském symbolismu, moderně, avantgardě a formalismu. Ještě přesněji lze říci, že jeho doménou bylo obnažení nějakého zasutého prvku i v tvorbě méně známých i velmi známých autorů a vedle Jiřího F. Fraňka byl znalcem a obdivovatelem díla Bohumila Mathesia, prvního profesora sovětské literatury na Univerzitě Karlově. Takové jsou jeho studie, vlastně referáty, recenze a doslovy: vyhmátl tyto nenápadné vlastnosti u Vladimira Nabokova, Ivana Turgeněva, Anny Achmatovové, Mariny Cvetajevové, Borise Pasternaka; upozornil na význam Fryntova překladu dopisu Taťjány Oněginovi (je to ostatně klíč k celému „románu ve verších“). Cenné jsou jeho postřehy o díle Sergeje Klyčkova, Alexandra Solženicyna, Nikolaje Gumiljova. Esejističnost, výraznost a nápaditost Honzíkových textů posilují názvy jeho opusů, např. Chopin ruské poezie (Afanasij Afanasjevič Fet), Orfeus s těžkou lyrou (Vladislav Chodasevič), Strážce ohně (Nikolaj Gumiljov), Těkavý chodec životem (Osip Mandelštam). Z odpovědí na otázky Milana Jungmanna a Jany Červenkové je zřejmé, že sledoval i novější rusistickou produkci, ale cenil si jen určitých témat a postupů.

Česká rusistika, dříve také jako součást československého celku, prošla od 60. let 20. století po současnost velkými proměnami a měla řadu vrstev areálových (podstatně, hlavně tematicky a metodologicky, se od sebe lišila badatelská centra v Praze, Brně, Olomouci, později i jinde). Při jejich hodnocení třeba postupovat citlivě a neměl by se autoritativně prosazovat jen jeden pohled, jeden názor, jak se někdy stává. Nad

stránkami posledního výboru z díla Jiřího Honzíka musíme docenit mnohost linií a oblastí zájmu: právě tuto mnohost jak Jiří F. Franěk, tak Jiří Honzík představují. Vyjadřují vyhraněnou podobu české rusistiky spojenou se školou Bohumila Mathesia, vycházející z tradic české literatury a její literární kritiky a vědy, nápaditou, výraznou jazykově a stylově. Patří k dobré tradici českého myšlení o literatuře, v níž by se mělo pokračovat.

Bibliografie:

- BENEŠ, E. (1945): *Úvahy o slovanství*. London.
- BENEŠ, E. (1947): *Úvahy o slovanství*. Praha.
- BENEŠ, E. (1948): *Úvahy o slovanství*. Paris.
- BURIAN, J., URTMINCEVA, M. (ed.), POSPÍŠIL, I. (ed) (2017): *Stanovlenie i razvitije žanra romana v tvorčestve Maksima Gořkogo. Monografija*. Perevod s češského A. S. Matvejevoj. Nižnij Novgorod.
- CIVIS BOHEMICUS (1918): *Rusko a lux ex oriente*. Červen, rok 1, č. 15, 3. října 1918, s. 203–205.
- DROZDA, M. (1966): *Babel. Leonov. Solženicyn*. Praha.
- DROZDA, M. (1990): *Narativní masky ruské prózy: Od Puškina k Bělému. Kapitoly z historické poetiky*. Praha.
- DROZDA, M., HRALA, M. (1968): *Dvacátá léta sovětské literární kritiky (LEF – RAPP – Pereval)*. Praha.
- HONZÍK, J. (2000): *Dvě století ruské literatury*. Praha.
- HONZÍK, J. (2018): *Toulky ruskou literaturou. Výbor z textů Jiřího Honzíka*. Praha 2018.
- HRALA, M. (2007): *Ruská moderní literatura 1890–2000*. Praha.
- HRALA, M. (2010): *Všecko bylo/bude trochu jinak*. Ústí nad Orlicí.
- Kostlivci ve skříni. Diskuse u „kulatého stolu“ o stavu současné rusistiky (účastníci: Jiří Trávníček, Miroslav Balaščík, Vladimír Svatoň, Michal Sýkora, Ivo Pospíšil)*. HOST XX, 2004, č. 8, s. 26–32.
- KOVALJOV, V. A., ROVDA, K. I. (1972): *Cesty a rozcestí československé rusistiky*. Praha.
- LINHARTOVÁ, V. (2000): *Cesta k „zázraku neubývání“*. Rozhovor s Věrou Linhartovou. Univerzitní noviny, 2000, č. 7–8, s. 11–14.
- MASARYK, T. G. (2007): *Slovanské studie a texty z let 1889–1891*. Praha.
- MATHAUSER, Z. (1954): *Rozbor povídky Kapitánova dcerka*. Ruský jazyk 1954, č. 8, s. 346–353.
- MATHAUSER, Z. (1956): *O umělecké specifičnosti v sovětské literatuře*. Praha.

- MATHAUSER, Z. (1964): *Umění poezie. Vladimír Majakovskij a jeho doba*. Praha.
- MATHAUSER, Z. (ed.) (1967): *Spirála poezie: ruská poezie do roku 1945 do současnosti*. Praha.
- MATHAUSER, Z. (1969): *Nepopulární studie. Z dějin ruské avantgardy*. Praha.
- MATHAUSER, Z. (1980): *Literatura a anticipace*. Praha.
- MATHAUSER, Z. (1982): *Literatúra a anticipácia*. Bratislava.
- MATHAUSER, Z. (1989): *Metodologické meditace aneb Tajemství symbolu*. Brno.
- MATHAUSER, Z. (2005): *Báseň na dosah eidosu. Ke stopám fenomenologie v ruské literatuře a literární vědě*. Praha.
- MATHAUSER, Z., MORKOVIN, V. (1969): *Pis'ma k Anne Teskovej*. Praha.
- MATHAUSER, Z., POSPÍŠIL, I. (1999): *Zamečanija k češskoj literaturovedčeskoj rusistike 1994–1999 godov*. In: IX kongress MAPRJAL, Russsij jazyk, literatura i kul'tura na rubeže vekov. Praha, s. 14–20.
- MATHESIOUS, B. (1975a): *Básníci a buřiči*. Praha.
- MATHESIOUS, B. (ed.) (1975b): *Zpěvy modravé Rusi*. Praha.
- NEZVAL, V. et al. (2011): *Bojím se jít domů, že uvidím kožené kabáty na schodech: Vítězslav Nezval – Konstantin Biebl: zápisky Vítězslava Nezvala a jiné dokumenty k smrti Konstantina Biebla*. Olomouc.
- PEČMAN, R., OSOLSOBĚ, P. (eds) (1994): *Oleg Sus redivivus*. Brno.
- POSPÍŠIL, I. (1985a): *Očima překladatele: Jana Neumannová-Moravcová*. Rovnost 13. 7. 1985, s. 5.
- POSPÍŠIL, I. (1985b): *Očima překladatele: Jarmila Mikulášková*. Rovnost 15. 6. 1985, s. 5.
- POSPÍŠIL, I. (1985c): *Očima překladatele: Jaroslav Kabíček*. Rovnost 1. 6. 1985, s. 5.
- POSPÍŠIL, I. (1985d): *Očima překladatele: Jaroslav Šanda*. Rovnost 8. 6. 1985, s. 5.
- POSPÍŠIL, I. (1985e): *Očima překladatele: Kamil Chrobák*. Rovnost 2. 7. 1985, s. 5.
- POSPÍŠIL, I. (1985f): *Očima překladatele: Květuše Nováková*. Rovnost 6. 7. 1985, s. 5.
- POSPÍŠIL, I. (1985g): *Očima překladatele: Václav A. Černý*. Rovnost 27. 7. 1985, s. 5.
- POSPÍŠIL, I. (1985h): *Očima překladatele: Vladimír Macura*. Rovnost 25. 5. 1985, s. 4.
- POSPÍŠIL, I. (1985ch): *Očima překladatele: Vladimír Michna*. Rovnost 22. 6. 1985, s. 5.
- POSPÍŠIL, I. (1985i): *Očima překladatele: Vladimír Novotný*. Rovnost 20. 7. 1985, s. 5.
- POSPÍŠIL, I. (1990): *Hĺbka a vzopätie*. Z. Mathauser: *Metodologické meditace aneb Tajemství symbolu*. Slovenské pohľady 1990, č. 6, s. 96–103.
- POSPÍŠIL, I. (1993): *Fenomén románu (V. Svatoň: Epické zdroje románu. Z teorie a typologie ruské prózy. Ústav pro českou a světovou literaturu AV ČR, Praha 1993)*. Opera Slavica III, 1993, č. 3, s. 53–55.
- POSPÍŠIL, I. (1994): *Stratég literatury aneb Quo vadis, rusistiko? (Na okraj životního jubilea prof. M. Drozdy)*. Opera Slavica IV, 1994, č. 3, s. 45–49.
- POSPÍŠIL, I. (1995a): *Hledejme kritéria duchovního bytí*. Rovnost 27. 5. 1995, s. 11.

- POSPÍŠIL, I. (1995b): *Nové práce Zdeňka Mathausera (Z. Mathauser: Estetické alternativy. Jazyk vědy a jazyk poezie. GRYP, Praha 1994, 142 s. Z. Mathauser: Mezi filosofií a poezií. FILOSOFIA, Praha 1995, 144 s.)*. Opera Slavica V, 1995, č. 3, s. 58–59.
- POSPÍŠIL, I. (1996): *Sistemnost', prejemstvennost' i intertekstual'nyj charakter literatury (Světla Mathauserová: Cestami staletí. Systémové vztahy v dějinách ruské literatury. Acta Universitatis Carolinae, Philologica, Monographia, Univerzita Karlova, Praha 1986, 147 s.)*. Rossica 1996, č. 2, s. 165–168.
- POSPÍŠIL, I. (2000): *Miroslav Mikulášek sedmdesátiletý*. Slavica litteraria, X 3, 2000, s. 101–102.
- POSPÍŠIL, I. (2001a): *Existuje moravská literárněvědná rusistika a ukrajinistika?* In: *Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek*. Brno, s. 153–172.
- POSPÍŠIL, I. (2001b): *Ruská literatura a my (J. Honzík: Dvě století ruské literatury. Praha 2000)*. Slavica litteraria, X 4, 2001, s. 122–124.
- POSPÍŠIL, I. (2001c): *Rusko patří do Evropy (2001)*. Opera Slavica XI, 2001, č. 1, s. 50–51.
- POSPÍŠIL, I. (2003): *Vladimír Svatoň: Z druhého břehu (Studie a eseje o ruské literatuře)*. TORST, Praha 2002, ISBN 80-7215-179-7, 603 s. Alternativa Plus 2003, č. 1–2, s. 104–108.
- POSPÍŠIL, I. (2004a): *Odna sredneevropejskaja sud'ba (František Kautman kak literaturoved i belletrist)*. In: POSPÍŠIL, I., MOSER, M. (eds): *Comparative Cultural Studies in Central Europe*. Brno, s. 175–191.
- POSPÍŠIL, I. (2004b): *Východoevropské studie II. Východoevropská moderna a její evropský kontext II. Editor Ladislav Zadražil. Karolinum, Univerzita Karlova, Praha 2002*. Opera Slavica XIV, 2004, č. 1, s. 49–51.
- POSPÍŠIL, I. (2005a): *Nedožitě osmdesátiny Vlasty Vlašínové*. Slavica litteraria, X 8, 2005, s. 175–176.
- POSPÍŠIL, I. (2005b): *Ruský román znovu navštívený. Historie, uzlové body vývoje, teorie a mezinárodní souvislosti: Od počátků k výhledu do současnosti*. Brno.
- POSPÍŠIL, I. (2008a): *Jiří Polívka, revoluční Rusko a ti druzí: spor kolem ex oriente lux (In margine jednoho Polívkova článku)*. In: HLŮŠKOVÁ, H., ZELENKOVÁ, A. (eds): *Slavista Jiří Polívka v kontexte literatur a folklóru I*. Brno, s. 27–42.
- POSPÍŠIL, I. (2008b): *Pátrání po nové identitě. Rusistické a vztahové reflexe*. Brno.
- POSPÍŠIL, I. (2008c): *Profesor Jiří F. Franěk jako rusista (k 85. narozeninám významného českého literárního vědce, překladatele a editora)*. Slavica litteraria 11, 2008, č. 1, s. 131–134.
- POSPÍŠIL, I. (2008d): *Ruskou literaturou křížem krážem aneb Křížová cesta ruskou literaturou (Miroslav Zahrádka: Toulky s ruskými spisovateli. OFTIS, Ústí nad Orlicí 2007)*. Slavica litteraria 11, 2008, č. 2, s. 191–192.
- POSPÍŠIL, I. (2008e): *Úspěšný pokus o směrovou a personalistickou historii moderní ruské literatury. Nad Ruskou moderní literaturou Milana Hraly (M. Hrala: Ruská moderní*

- literatura 1890–2000. Karolinum, Univerzita Karlova, Praha 2007, 767 s.*) Slavnice litteraria 11, 2008, č. 2, s. 87–98.
- POSPÍŠIL, I. (2008f): *Zdroje vidění Zdeňka Mathausera*. In: POSPÍŠIL, I., ZOUHAR, J. (eds): *Literatura a filozofie (Zdeněk Mathauser)*. Brno, s. 131–141.
- POSPÍŠIL, I. (2010a): *Double Réfraction. La mort de Tolstoj en Bohème et en Moravie*. *Revue des Études slaves*, tome LXXXI (2010), fascicule 1, Tolstoï 1910. Échos. Résonances. Interprétations, s. 53–70.
- POSPÍŠIL, I. (2010b): *Fenomen Central'noj Ľevropy i ruskij kul'turnyj element v češskoj srede (Neskol'ko zametok po povodu metamorfoz češskoj recepcii)*. In: *Rossija i ruskije glazami inoslavjanskich narodov: jazyk, literatura, kul'tura 1*, Slavic Eurasia Papers No. 3, Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, December 2010, s. 69–102.
- POSPÍŠIL, I. (2010c): *Rossija i Central'naja Evropa s osobym učetom češsko-ruskich literaturnych svjazej*. In: *Universalii ruskoj literatury 2*. Voronež, s. 606–628.
- POSPÍŠIL, I. (2011a): *Cesta k nezávislému pochopení ruského a sovětského fenoménu a souvislosti (Slavistické reminiscence. Výbor z textů Jiřího Fraňka. Vydání iniciovali a výbor uspořádali Zdeňka Fraňková, Jiří Honzík a Věra Dvořáková. Národní knihovna České republiky – Slovanská knihovna, Praha 2011)*. *Opera Slavica XXI*, 2011, č. 3, s. 59–61.
- POSPÍŠIL, I. (2011b): *Dílo Františka Kautmana jako metodologické přemostění*. In: LORENCOVÁ, I., NOVOTNÝ, M. (eds): *Věda a technika v Československu v 60. letech 20. století. Práce z techniky a přírodních věd*, sv. 25. Praha, s. 341–347.
- POSPÍŠIL, I. (2011c): *Vzpomínkové varování letošního osmdesátníka Milana Hraly (Milan Hrala: Všecko bylo/bude trochu jinak. Oftis, Ústí nad Orlicí 2010)*. *Proudy 2011*, č. 2. <<http://www.phil.muni.cz/journal/proudy/filologie/recenze/2011/2/Hrala.php#articleBegin>>. [online]. [cit. 7. 3. 2019].
- POSPÍŠIL, I. (2012): *Rusko, Slované a žhavé body dějin*. *Novaja rusistika 2012*, č. 2, s. 68–71.
- POSPÍŠIL, I. (2013): *Střetnutí textů a kontextů (na pozadí ohlasů výstavy sovětského malířství v Praze roku 1947)*. In: LEPILOVÁ, K. a kol. (eds): *Text a kontext*. Brno, s. 111–118.
- POSPÍŠIL, I. (2014a): *Velká válka jako velké selhání a dnešní politika – vědomí souvislostí*. In: ŠTĚPÁNEK, V. (ed): *Velká válka a areálové souvislosti: Kultura, literatura a kulturní historie slovanských národů. Brněnské texty z filologicko-areálových studií*, sv. 5. Brno, s. 17–24.
- POSPÍŠIL, I. (2014b): *Zametki po povodu nekotorych češskich teorij simvola, v osobnosti v literaturovedenii*. *Mirgorod 2014*, n. 2 (4), 37–47.
- POSPÍŠIL, I. (2015a): *Autoritativní obrazy Ruska jako vzorek českého prostoru a času*. *Novaja rusistika 2015*, č. 1, s. 48–61.

- POSPÍŠIL, I. (2015b): *Metodologija i teorija literaturovedčeskoj slavistiki i Central'naja Jevropa*. Siedlce.
- POSPÍŠIL, I. (2015c): *Plynutí a ukotvení v díle Františka Kautmana*. In: BUBENÍKOVÁ, M., HRÁBKOVÁ, R. (eds): *Na trnitých cestách života a tvorby*. Sborník příspěvků ze symposia pořádaného u příležitosti životního jubilea Františka Kautmana. (Praha, 25. ledna 2012, Národní knihovna České republiky). Praha, s. 15–34.
- POSPÍŠIL, I. (2015d): *Rusistika kolem nás a v nás*. In: Almanach NITRA 2014 (15. ročník). Nitra, s. 111–133.
- POSPÍŠIL, I. (2015e): *Spoza Moravy (Milan Hrala: Všecko bylo trochu jinak. Dodatky. Oftis, Ústí nad Orlicí 2014. Petr Novák: Kamínky. Akcent, Třebíč 2010. Vydáno pro Lubomíra Kressu. Hana Opleštilová – Lukáš Babka: Zmizelý svět Podkarpatské Rusi ve fotografiích Rudolfa Hůlky (1187–1961). Národní knihovna České republiky – Slovanská knihovna, Praha 2014. Anna Blažíčková: Teď něco ze života. Triáda, Praha 2012)*. Slovenské pohľady 2015, č. 11, s. 150–155.
- POSPÍŠIL, I. (2016a): *Frank Vol'man i jeho polemiki o panslavizme*. In: CHYRA-ROLICZ, Z., ROKOSZ, T. (eds): *Panslawizm wczoraj, dziś, jutro*. Siedlce, s. 147–160.
- POSPÍŠIL, I. (2016b): *Sovetskije žurnal'nyje diskussii konca 60-ch i načala 70-ch gg. XX veka kak priznak vremeni*. Przegląd Rusycystyczny 2016, N. 3 (155), s. 117–127.
- POSPÍŠIL, I. (2017a): *Danuše Kšicová jako rusistka*. Novaja rusistika 2017, č. 1, s. 107–110.
- POSPÍŠIL, I. (2017b): *Jaroslav Burian (15 sentjabrja 1922 Česká Třebová – 7 ijulja Pariž 1980) – češskij rusist na grani epoch: neizbežnosť tretjeho puti*. In: BURIAN, J., URTMINCEVA, M. (ed.), POSPÍŠIL, I. (ed) (2017): *Stanovlenie i razvitije žanra romana v tvorčestve Maksima Gořkogo. Monografija*. Perevod s češskogo A. S. Matvejevoj. Nižnij Novgorod, s. 5–15.
- POSPÍŠIL, I. (2018): *Tři listy o sovětské literatuře Alfreda Ljudvigoviče Bema: ruský fenomén a střední Evropa*. In: POSPÍŠIL, I. (ed.): *Střední Evropa včera a dnes: proměny koncepcí II*. Brno, s. 163–175.
- POSPÍŠIL, I., ZOUHAR, J. (eds) (2008): *Literatura a filozofie: (Zdeněk Mathauser)*. Brno.
- PUTNA, M. C. (2015): *Obrazy z kulturních dějin ruské religiozity*. Praha.
- SUS, O. (1963): *Metamorfózy smíchu a vzteku*. Brno.
- SUS, O. (ed.) (1964): *Cesty k dnešku I*. Brno.
- SUS, O. (1965): *Metamorfózy smíchu a vzteku*. Brno.
- SUS, O. (ed.) (1966): *Cesty k dnešku II*. Brno.
- SUS, O. (1992): *Estetické problémy pod napětím: meziválečná avantgarda, surrealismus, levice*. Praha.
- SUS, O., BEDNÁŘOVÁ, J. (ed.) (1996): *Bez Bohů geneze?* Brno.
- SUS, O., JEŘÁBEK, D. (ed.), SOLDÁN, L. (ed.) (1992): *Geneze sémantiky, hudby a básnictví v moderní české estetice (dvě studie o Otakarů Zichovi)*. Brno.

SUS, O., SOLDÁN, L. (ed.) (2017): *Oleg Sus méně známý: (a stejně neúprosný): z Článků, Recenzí, Glosáře, Lektýrníku, Sami proti sobě a jiných rubrik Hosta do domu 1968*. Brno.

ZELENKA, M. (ed.) (2000): *Umění teorie a Zdeněk Mathauser*. Praha.

Summary

A Minute Reflection on the Development of Czech Russian Literary Studies (On the Occasion of the Edition of Jiří Honzík's Texts)

The author of the present critical outline and commentaries upon the complicated development of the Czech Russian literary studies comprise several parts dealing with the tradition of the Czech reception of the Russian phenomenon as such, with the methodological approaches towards Russian classical and modern literature. He accentuates the enormous politicalization of the Czech attitude to everything Russian and Soviet and the zigzag ways after 1945, 1948, 1968, and 1989 including the Soviet ideological impact and also the struggle for the independent Czech vision of Russian literature: these tendencies are consistently personified together with the differentiation of the centres of the Russian studies research in former Czechoslovakia and contemporary Czech Republic.

About the author

Ivo Pospíšil, Masaryk University, Faculty of Arts, Department of Slavonic Studies, Brno, Czech Republic, pospslav@phil.muni.cz

